

УДК 334.012.82 (477)

**ДОСВІД РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС:
МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ РЕГІОНУ
НА ОСНОВІ ПРОМИСЛОВИХ КЛАСТЕРІВ****Панкова А.Ю., к.е.н.***Запорізький національний технічний університет*

У статті розглянуто досвід формування та реалізації регіональної структурної політики ЄС, яка є важливою для України, оскільки концепції та конкретні механізми політики вирівнювання розвитку країн-членів ЄС добре розроблені й відпрацьовані, а їх запровадження в ряді країн-членів ЄС із порівняно невисокими рівнями економічного розвитку має суттєві позитивні результати щодо підвищення темпів економічного розвитку цих країн. Тому дослідження досвіду ЄС є безумовно актуальним і своєчасним для України. На основі дослідження інвестиційного паспорту та профілю Запорізької області, пропонується створити регіональні кластери, які є генеральним напрямом реалізації конкурентних переваг і підтримки регіональних точок зростання Запорізької області. Використовуючи досвід Європейської практики підвищення конкуренто-спроможності територій шляхом реалізації кластер-орієнтованої регіональної політики, запропоновано допомогти підвищити ефективність реалізації промислового потенціалу Запорізької області за рахунок створення промислових кластерів.

Ключові слова: Інтеграція, регіональна політика, європейська інтеграція, кластери

UDC 334.012.82 (477)

**EU REGIONAL POLICY EXPERIENCE:
THE MODEL OF REGIONAL ECONOMY MANAGEMENT
ON THE BASE OF INDUSTRIAL CLUSTERS****Pankova A., PhD in Economics***Zaporozhe national technical university*

The experience in development and implementation of regional structural policies of the EU has been investigated in the article. It is important for Ukraine because the concept of specific mechanisms and policy of alignment of EU member states are well designed and worked out and their implementation in a number of EU countries with relatively low levels of economic development has got the significant positive results of increasing the pace of economic development in these countries. So study the EU experience in this sphere is definitely relevant and timely for Ukraine. Based on the research of investment passport and profile of Zaporozhe region in Ukraine it has been proposed to create the regional clusters, which could be the general direction of realization of competitive advantages of this region and would support the

development of regional “points of growth”. Using the experience of European policy of supporting the regional competitiveness through the implementation of cluster-oriented regional policy, it has been suggested to develop the industrial clusters in Zaporozhe region as the way of increasing its industrial capacity.

Keywords: integration, regional policy, European integration, clusters.

Актуальність проблеми обумовлена тим, що суперечливі процеси глобалізації ставлять перед Україною нові завдання на шляху її інтеграції в світогосподарський простір. Серед актуальних проблем забезпечення державної регіональної політики в Україні слід виокремити: зміцнення конкурентоспроможності регіонів та їх ресурсного потенціалу; забезпечення розвитку людських ресурсів на регіональному рівні національної економіки; забезпечення розвитку міжрегіональної співпраці; створення інституційних умов для розвитку регіонів та успішного впровадження комплексних структурних реформ на регіональному рівні. Одним з можливих виходів з проблемних питань може стати створення промислових кластерів в деяких регіонах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням досвіду регіональної політики ЄС, управлінням економікою регіону, створення кластерів займаються багато науковців, серед яких М.В. Вінокурова, К.В. Гончарова, А.В. Єрмішина, С.І. Соколенко, Е.М. Турганбаєв та інші. Однак, аналіз досвіду регіональної політики ЄС щодо створення промислових кластерів розглянуто не досить досконало, що зумовлює необхідність і актуальність дослідження поставленої проблеми.

Метою статті є дослідження досвіду регіональної політики ЄС щодо створення промислових кластерів.

Виклад основного матеріалу. Євроінтеграційні прагнення України потребують великої державотворчої роботи у сфері наближення правових, соціально-економічних та психологічних інститутів суспільного розвитку до стандартів ЄС. Одним з напрямків такої роботи є узгодження стратегічних пріоритетів української та європейської регіональної політики щодо її формування та реалізації.

Регіональна політика в країнах ЄС зорієнтована на зменшення розриву між соціально-економічними показниками розвитку різних регіонів Спільноти, ліквідацію відставання розвитку «депресивних» європейських територій (як правило, це периферійні зони, віддалені сільські та гірські

території). Мета регіональної політики – зменшити наявні регіональні диспропорції та запобігти виникненню регіональних дисбалансів у ЄС.

В останні роки намітилася тенденція до все більшому залученню окремих регіонів в конкурентні відносини як на національному, так і світовому рівнях, що обумовлює актуальність досліджень проблем конкурентоспроможності регіонів і необхідність пошуку ефективних підходів до підвищення конкурентоспроможності як регіонів, так і країни в цілому. Як свідчить досвід багатьох країн, що і показано на початку дослідження, найактивніше в них в останні роки використовується кластерний підхід.

В умовах глобальної кризи в світовій економіці інтерес до кластерів, як мобільним самодостатнім економічним модулів, які можуть швидко і ефективно реагувати на зміни в навколишньому середовищі, дуже активно зростає.

Проблема створення кластерів, орієнтування територіального розвитку на кластерну модель є питанням державного значення, саме державний рівень має необхідний ресурс для проведення попередніх досліджень, зокрема пошуку ефективного співвідношення між промисловістю, сільським господарством і сферою послуг, адже що рухатись одночасно в усіх напрямках з однією швидкістю неможливо, створення відповідної законодавчої бази з чіткими правилами гри та саме планування та безпосереднє створення кластерів.

Кластер (cluster) — це галузеве, територіальне та добровільне об'єднання підприємницьких структур, які тісно співпрацюють із науковими (освітніми) установами, громадськими організаціями та органами місцевої влади з метою підвищення конкуренто-спроможності власної продукції і сприяння економічному розвитку регіону [2, с.318-322].

Європейська кластерна обсерваторія виділяє головні три параметри, які характеризують кластер незалежно від його економічної спеціалізації:

- агломерація - рівень географічної концентрації промисловості чи підприємств галузі у межах кластера;
- інновації - обсяги інновацій у кластері;
- експорт - обсяги продукції, яка експортується з кластера в інші регіони та країни. Формування і розвиток організованих міжнародних кластерів загальноєвропейського масштабу лежить в основі реалізації

європейських програм з транскордонного та транснаціонального співробітництва окремих країн Європейського Союзу [2, с.318-322].

Організація кластерів передбачає інноваційну складову, нажалі сьогодні бізнес незацікавлений інвестувати у інновації, тому саме держава має розпочати цю роботу. Висока напруга конкуренції на світовому ринку не залишає Україні шансів посісти гідне місце у традиційних галузях. Однак реальною є можливість проявити себе у нових галузях і напрямках.

Поняття кластера в науковий обіг було введено американським вченим Майклом Портером - кластерами, також називається іншими дослідниками - промисловими округами, - новими промисловими зонами, - регіональними виробничими комплексами, залежно від конкретних характеристик таких агломерацій [3, с.15].

Кластер – це група географічно близьких взаємопов'язаних компаній і асоційованих інститутів у певній сфері діяльності, що характеризуються спільністю та взаємо доповненням один одного [4, с. 36].

Вони звичай формуються в тих географічній зонах, де комунікації, логістика та людські ресурси є легко доступними. В цілому формування і розвиток кластерів приводить до інтегральних переваг: підвищення конкурентоспроможності економіки, активізації інноваційних процесів і реальних механізмів узгодження інтересів влади, бізнесу, науки та освіти при розробці стратегії розвитку як на рівні окремого суб'єкта господарювання, учасника кластера, так і на рівні регіону і країни.

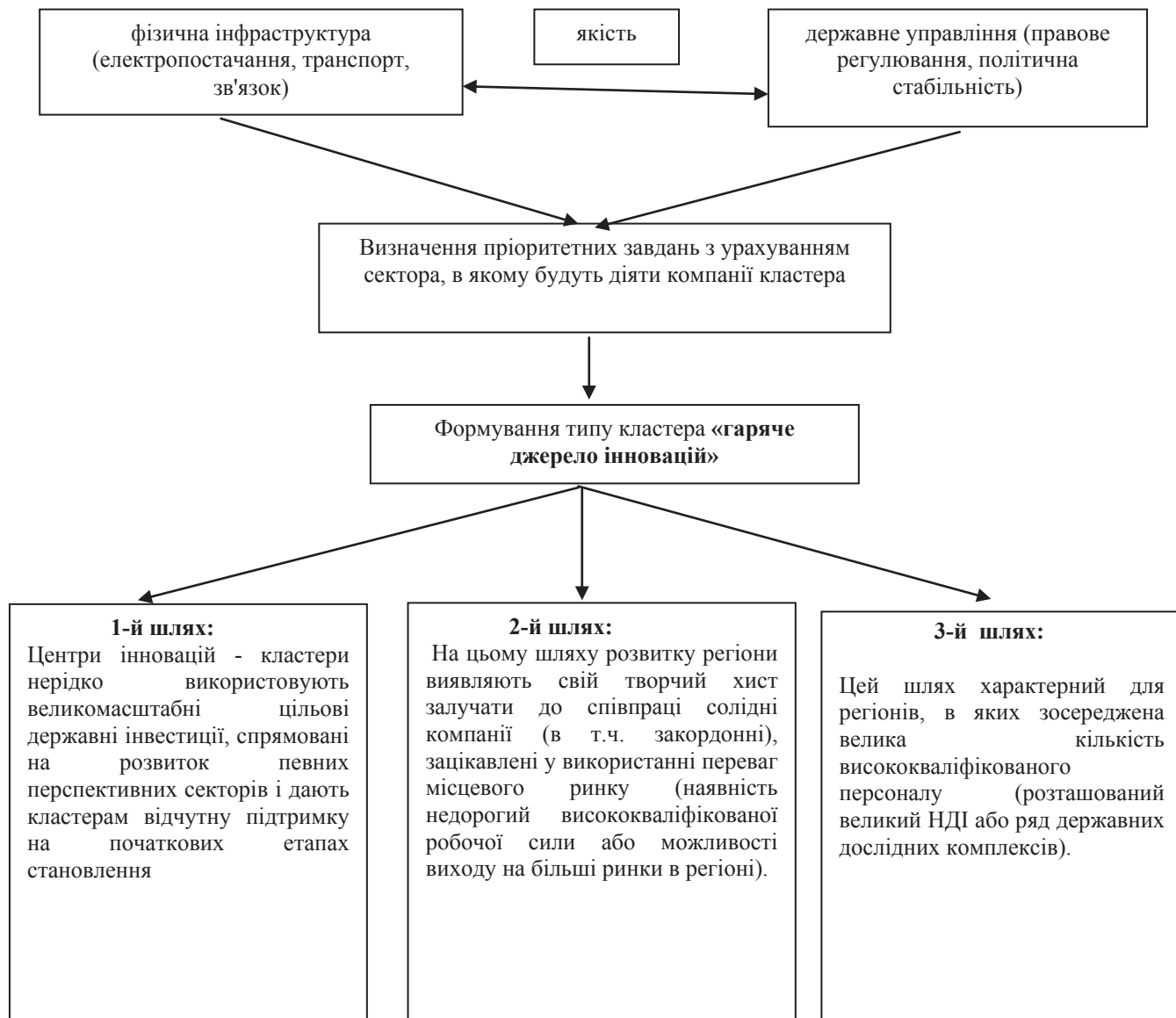
В діючий час одним із відомих ефективних напрямків розвитку економіки регіону є створення в них кластерів. Під кластером розуміють форму взаємного економічного зв'язку підприємств та організацій, що розташовані територіально близько один від одного, яка забезпечує внутрішнє конкурентне середовище та високі конкурентні позиції на державному та світовому ринках.

Завдяки створенню кластерів в регіональній економіці досягаються наступні переваги:

- збільшення продуктивності підприємств та організацій, що входять до кластеру;
- посилення здатності до інновацій;
- стимулювання розвитку виробництва підприємств та організацій, що входять до кластеру;
- ефективний обмін інформацією між підприємствами кластеру та їх співробітниками;
- зниження витрат на придбання та розповсюдження нових знань та технологій;

- можливість зниження накладних витрат (наприклад, пов'язаних з орендною та земельною платою за не використовувані виробничі площі та ін.) для підприємств та організацій, що входять до кластеру.

Встановлено комплекс основних принципів, дотримання яких необхідно для створення оптимальної інфраструктури промислового кластера (рис.1.).

*Рис.1. Принципи для створення оптимальної інфраструктури промислового кластера
Джерела: [5; 6]*

На основі проведених досліджень пропонується створити регіональні кластери, які є генеральним напрямом реалізації конкурентних переваг і підтримки регіональних точок зростання Запорізької області (табл.1).

Таблиця 1 - Потенційні і формуючі кластери Запорізького регіону

Назва кластеру	Потенційні члени кластеру
Металургійний кластер	ВАТ «Запоріжсталь», Запорізький електрометалургійний завод «Дніпроспецсталь» ім. А.Н. Кузьміна, «Завод інструментальних сталей» (ЗІС) та інші. Потенційними членами кластеру можуть стати: ВАТ «Дніпроспецсталь», ТОВ «Дунаєвський арматурний завод», ТОВ «Запорізький арматурний завод», ВАТ «Запорізький завод феросплавів», ТОВ «Запорізький завод кольорових сплавів», ВАТ «Запорізький сталепрокатний завод», ЗТМК «Запорізький титано-магнієвий комбінат», ВАТ «Запоріжсталь», ТОВ «Інструментальний завод порошкової металургії», ВАТ «Мелітопольський завод Автоцветліт», ТОВ «Пері», ТОВ «Середа Компані», ВАТ «Український графіт», ЗАТ «ФЕРРОТРЕЙДІНГ», ТОВ «Енергомашекологія».
Кластер енергетики	До участі в кластері доцільне залучення таких регіональних підприємств енергетичного машинобудування: ВАТ «ЗТР», ВАТ «ЗМТ», ВАТ «Завод надпотужних трансформаторів», ВАТ «Перетворювач», ВАТ «ЗЗВА», ВАТ «Мотор Січ», Потенційними членами теплоенергетичного кластера Запорізької області з центром в м. Енергодар можуть стати, в т.ч. в якості засновників: Запорізька атомна електростанція, ЗАТ «АСТРОМ», Запорізька ГРЕС, Запорізька ТЕС і ін.
Машинобудівний кластер	В рамках кластеру передбачається формування таких технологічних інноваційних кластерів: - Кластер «Сільськогосподарське машинобудування» (м. Мелітополь). - Кластер «Авіабудування» (м. Запоріжжя). - Кластер «Автомобілебудування» (м. Запоріжжя). Потенційними членами кластеру Запорізької області з центрами в м. Запоріжжя та м. Мелітополь можуть стати: вже діючий кластер «АГРО-БУМ», Таврійський агротехнологічний університет, Технологічний парк «Машинобудівні технології» і
Транспортно-логістичний кластер	Через територію регіону проходить ряд стратегічних автотрас, таких як: Одеса - Мелітополь - Новоазовськ, Харків - Сімферополь - Севастополь, Бориспіль - Дніпропетровськ - Запоріжжя. Також через область проходять важливі авіа та залізничні сполучення. Потенційними членами транспортно-логістичного кластера Запорізької області з центрами в м. Запоріжжя, Мелітополі та Бердянську можуть стати: Придніпровська залізниця, міжнародні аеропорти в м. Запоріжжя та м. Бердянську, міжміські автобусні станції, транспортні фірми «Дизель» і «Автосвіт», підприємство «Мелавоттранс», морські та річкові порти.
Інноваційно-освітній кластер	центром в м. Запоріжжя можуть стати: Запорізький національний технічний університет, Запорізький національний університет, Запорізька державна інженерна академія, Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій, Запорізький державний медичний університет, Запорізький юридичний інститут Дніпропетровського університету внутрішніх справ, Класичний приватний університет «Запорізький інститут муніципального управління», Азовський регіональний інститут управління Запорізького національного технічного університету, Бердянський державний педагогічний університет, Бердянський університет менеджменту і бізнесу, Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Богдана Хмельницького, Таврійський державний агротехнічний університет.
Будівничий кластер	Потенційними членами будівельного кластера Запорізької області з центром в м. Запоріжжя можуть стати: будівельна компанія «Астра-Строй», ТОВ «Будіндустрія», будівельний портал «ВедБуд», будівельна компанія «Модерн», СК «Сигма-Майстер», СК «СіР», виробничо-будівельна компанія «Співдружність Буд», ТОВ «Союз ДСК» та ін.
Кластер переробки відходів	Потенційними учасниками регіонального кластера переробки відходів з центром в м. Запоріжжя можуть стати в якості засновників компанії «Граник», «Ремондіс» і ін.
Текстильний кластер	Потенційними членами регіонального швейного кластера Запорізької області з центрами в м. Запоріжжя та м. Мелітополь можуть стати в якості засновників: фірми «Селена» (м. Запоріжжя) та «Елегант» (Мелітополь), підприємство легкої промисловості - ТОВ «МІК» (Оріхівський район), Запорізька взуттєва фабрика ТОВ НВФ «МЗС, Лтд. та ін.
Агротехарчовий кластер	Потенційними членами регіонального агропідприємства кластера Запорізької області з центром в м. Запоріжжя можуть стати: Таврійський державний агротехнічний університет, НДІ та ДП «ДГ «Мелітопольське» Інституту зрошувального садівництва ім. М.Ф. Сидоренка УААН» (Мелітопольський р-н, сел. Фруктове) і ін.
Кластер бджільництва	Громадська організація «Запорізький обласний союз сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні», територіальне відділення ВОО «Асоціація платників податків України» в Запорізькій області, Міжнародна Фундація сприяння ринку (МФСР), Мелітопольський міський виконавчий комітет, Мелітопольська райдержадміністрація, Союз бджолярів-любителів «Бджілка» (Мелітополь), Громадська організація «Сучасна пасіка» (Мелітопольський р-н), НДІ Інститут зрошувального садівництва ім. М.Ф. Сидоренка УААН, ДП «ДГ «Мелітопольське» Інституту зрошувального садівництва ім. М.Ф. Сидоренка УААН», НАН Інститут бджільництва ім. П.І. Прокоповича УААН (м. Київ), Таврійський державний агротехнологічний університет (м. Мелітополь).
Регіональний туристично – рекреаційний кластер	Південь області омивається водами Азовського моря, берегова лінія становить Всього на Азовському узбережжі та в акваторії річки Дніпро в регіоні функціонує близько 600 оздоровчих установ. В області діє 22 музеї. Об'єкти, що носять найбільший рекреаційний потенціал: Острів Хортиця, Державний історико-археологічний заповідник "Кам'яна Могила" (Мелітопольський район), Історико-архітектурний заповідник "Садиба Попова" (Василівський район), Заповідник "Кам'яні Могили" (Розівський район). Заплановано створення кластеру зеленого сільського туризму в Куйбишевському районі, с. Гусарка

Авторська розробка на основі [5;6;7]

Процес формування кластерів можна розділити на наступні етапи, та порядок формування кластерного об'єднання надано на рис. 2 [5;6;7]:

1-й етап: Формування ініціативної групи, яка об'єднує достатню кількість виробників продукції та суб'єктів, які поділяють ідею створення кластера. Згода учасників затверджується підписанням протоколу про наміри. На цьому ж етапі проводиться збір відповідної технологічної та маркетингової інформації, а також проводяться тренінги та узгодження позицій учасників.

Етапи 1: збір інформації	2: ідентифікація альтернатив	3: селекція вибору та аналізу	4: розробка плану дій
Кількість зборів 1	2 3 4	5 6 7 8 9	10

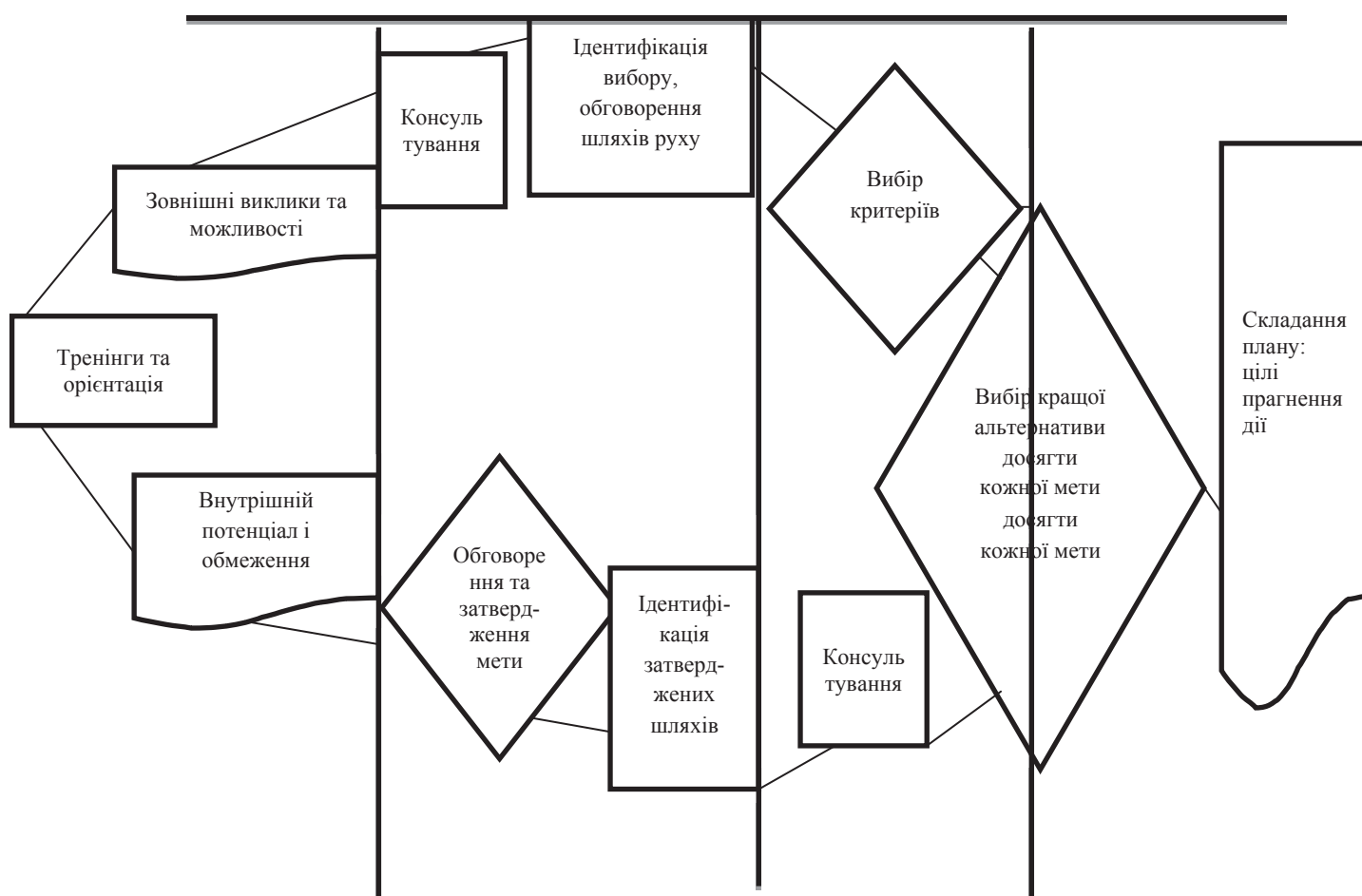

Рис. 2. Порядок формування кластерного об'єднання
Розроблено на основі: [5;6;7]

2-й етап: Розробка реального і з усіма узгодженого проекту. На цьому етапі необхідно враховувати такі фактори: потреби учасників майбутнього кластера і їх відповідні можливості, ринкові умови, доцільність формування кластера на конкретній території, джерела формування матеріальної бази.

Всі ці елементи повинні бути узгоджені з усіма учасниками, які спільно приступають до розробки концепції проекту кластера.

3-й етап: Створення координаційного центру кластера і визначення кола суб'єктів кластера. Офіційне оформлення створеного Координаційного центру. Важливо ретельно розробити статут, провести установчі збори і необхідну реєстрацію. Паралельно необхідно буде планувати і підготувати економічну діяльність кластера на початковому етапі.

4-й етап: Початок діяльності кластеру. Необхідно розробити «Правила внутрішньої господарської діяльності кластеру» і бізнес-план. Слід поступово зміцнювати матеріальну базу координаційного центру. Збільшувати чисельність суб'єктів (учасників) кластера, вводити на практиці кластерні принципи.

Висновок. Таким чином, запропоноване створення в Запорізькій області промислового кластеру з участю: енергетичних, електромашинобудівних та металургійних підприємств, науково-дослідних та проектно-конструкторських інститутів, вищих навчальних закладів цієї області, - дозволить дати «поштовх» к подальшому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності цих підприємств та установ. Кластерний підхід, який використовується для підвищення рівня конкурентоспроможності регіону, є: основою загальнодержавної промислової політики; основою при розробці програм регіонального розвитку; основою стимулювання інноваційної діяльності; основою взаємодії великого і малого бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1 Гоффе Н. В. Социальная составляющая региональной политики на Западе / Н.В.Гоффе // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – № 4. – С. 63-70.
2. Регіональна політика Європейського Союзу [Електронний ресурс] : підручник / [за ред. Віктора Чужикова]. — К.: КНЕУ, 2016. – 495 с.
3. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень / О. Кузьмін, В. Жежуха // Економіка України. – 2010.– № 2. – С. 14-23
4. Клунок Н.С. До проблеми впровадження кластерної моделі інноваційного розвитку фармацевтичної галузі промисловості на регіональному рівні / Н.С. Клунок // Регіональна економіка. – 2012. – № 1. – С. 34-40.

5. Профіль Запорізької області. Аналітично- описова частина до стратегії розвитку Запорізької області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zrda.gov.ua/assets/files/APR/Profil-Zaporozhskoj-oblasti-dlya-territorij.pdf>
6. Прямі інвестиції у 2015 році. Експрес-випуск. Головне управління статистики у Запорізькій області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.zp.ukrstat.gov.ua/images/stories/Exp_ves_107_180216.pdf
7. Інвестиційний паспорт Запорізької області [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua/images/article/original/000067/67590/zaporizhzhya-region-investment-overview.pdf>
8. Гончарова К. В. Вдосконалення методики визначення потенціалу кластеризації регіону / К. В. Гончарова // Економічний простір: Збірник наукових праць. – №29. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. – С. 80–88.
9. Гоуле Рафаел. Европейская региональная политика: источник вдохновения для стран, которые не входят в ЕС? Применение принципов и обмен опытом / Office of the Official Publications of the european Union, 2009. – 16 с.
10. Кіш Є. Регіональна політика Європейського Союзу: стратегічні імперативи для України / Єва Кіш // Незалежний культурологічний часопис «І» – 2002. – № 23. – С. 133–157.